

BENCİLLİK İNSANI KÜÇÜLTEN HASTALIK

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ:
”وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا
يُحِبُّ لِنَفْسِهِ مِنَ الْخَيْرِ.“

Enes (b. Mâlik) tarafından nakledildiğine göre,

Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

“Muhammed’in canı elinde olan (Allah)a yemin ederim ki bir kişi hayır namına kendisi için istediğini, Müslüman kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz.”

(N5020 Nesâî, İmân, 19)

عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهَبٍ الْخُزَاعِيِّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ
”أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ، كُلُّ ضَعِيفٍ مُتَضَاعِفٍ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبَرَّهُ، أَلَا
أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ النَّارِ كُلُّ عُتْلٍ جَوَاطٍ مُسْتَكْبِرٍ.“

عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مَرْوَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ
يَقُولُ: ”شَرُّ مَا فِي رَجُلٍ شُحُّ هَالِعٍ وَجُبْنٌ خَالِعٌ.“

عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ :
”... لَا يُؤْمَرُ رَجُلٌ قَوْمًا فَيُخَصَّ نَفْسُهُ بِالِدُّعَاءِ دُونَهُمْ فَإِنْ فَعَلَ فَقَدْ خَانَهُمْ.“

Hârise b. Vehb el-Huzâi'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Size cennetlikleri bildireyim mi? Her alçakgönüllü, zayıf kimsedir. Şayet o Allah adına yemin etse, Allah onu yemininde haklı çıkarır. Size cehennemlikleri haber vereyim mi? Kaba, bencil ve büyüklük taslayan herkes.”

(B6071 Buhârî, Edeb, 61; M7187 Müslim, Cennet, 46)

Abdülazîz b. Mervân şöyle diyor: “Ebû Hüreyre'den işittiğime göre, o, Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu duymuş: ‘İnsanda bulunan huyların en kötüsü, aşırı cimrilik ve şiddetli korkaklıktır.’”

(D2511 Ebû Dâvûd, Cihâd, 21; HM8246 İbn Hanbel, II, 320)

Sevbân'ın naklettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “... Bir topluluğa imam olan kimse sadece kendisi için dua edip de onlara dua etmezlik yapmasın. Böyle yaptığı takdirde onlara ihanet etmiş olur.”

(D90 Ebû Dâvûd, Tahâret, 43)

K

ur'an âlim ve âbid bir şahsın hüsrânla biten hazin hikâyesinden bahseder. Bu, Musa'nın amcasının oğlu olan Kârûn'un hikâyesidir. Kârûn, İsrâiloğulları içinde Hz. Musa ve Hz. Harun'dan sonra dinî bilgisi en geniş olan kimse idi. Tevrat'ı çokça okur, okuyuşunu sesiyle süslerdi. Kutsal kitabı okuyuşunun güzelliğinden dolayı "münevver" diye anılan Kârûn, Firavun'un kendisini İsrâiloğulları'na vali olarak görevlendirmesinden sonra maddî anlamda büyük refaha kavuştu.¹ Sahip olduğu mal mülk günden güne birikti, hazinelerinin anahtarlarını güçlü bir topluluğun dahi zorlanarak taşıyacağı bir hazine hâline geldi.² Onun bu serveti dillere destan oldu. Öyle ki asırlar sonra bile insanlar, birinin çok zengin olduğunu ifade etmek için, "Kârûn kadar zengin." deyimini kullanır oldular.

Ne var ki, göz kamaştıran serveti, bulunduğu yüksek makamı ve engin bilgisi Kârûn gibi güzel ahlâklı ve iman ehli bir insanın başını döndürmeye başladı; onu bencillige, cimriliğe, gurur ve kibre sevk etti. Kendini beğenmişliği zamanla tüm tavırlarına yansıdı. Ziynetini kuşanarak görkemli bir şekilde halkın karşısına çıkıyor,³ elbisesini sürüye sürüye gururla yürüyor, etrafındakilerin, "Böbürlenme! Çünkü Allah, böbürlenip şımaranları sevmez."⁴ şeklindeki ikazlarını duymazdan geliyor ve onlara zulmediyordu.⁵ Sahip olduğu her şeye üstün zekâsı sayesinde eriştiğini düşünüyor, "Allah'ın sana ihsanda bulunduğu gibi sen de (insanlara) ihsanda bulun. Yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez."⁶ diyerek kendisini uyaranlara, "Bunlar bana, bendeki bilgiden dolayı verilmiştir." sözleriyle karşılık veriyordu.⁷ Bu büyüklük hissi onu, daha önce kendisine tâbi olduğu Hz. Musa'yı ve Hz. Harun'u kıskanmaya ve onlara karşı gelmeye yöneltti.⁸ Kârûn, Firavun gibi onları yalanlamayı tercih etti. Hz. Musa'nın insanlara mallarından zekât vermeleri gerektiğini bildirmesi, onun için, bardağı taşıran son damla oldu. Zenginliğini kimseyle paylaşmaya niyeti olmayan Kârûn, halkı kıskırtmakla kalmadı, herkesin içinde Hz. Musa'ya zina iftirasında bulunması için bir fahişe kiraladı. Bu çirkin suçlamayla insanlar arasında küçük düşen Hz. Musa, Allah'a sığındı. Daha sonra da kadının gerçekleri itiraf etmesiyle temize çıktı. Allah'ın

¹ TT19/616 Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XIX, 616; TS7/263 Sa'lebî, *Tefsîr*, VII, 263.

² Kasas, 28/76.

³ Kasas, 28/79.

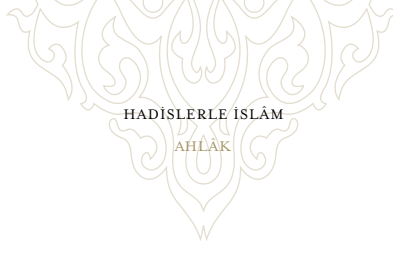
⁴ Kasas, 28/76.

⁵ TS7/263 Sa'lebî, *Tefsîr*, VII, 263; İF1/298 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, I, 298.

⁶ Kasas, 28/77.

⁷ Kasas, 28/78.

⁸ İF6/448 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VI, 448.

ihşan ettiği nimetlerle şımararak nefsinin esiri olan, mağrur ve bencil Kârûn ise, Âlemlerin Rabbi tarafından, övündüğü servetiyle beraber yerin dibine geçirildi.⁹

Bencillik, kişinin sadece kendi çıkarlarını düşünmesidir. Bencil insan, sadece kendi nefsini düşünür ve kendi mutluluğunu önemser; diğerlerinin huzurunu ve mutluluğunu umursamaz. Hayatın merkezine kendisini koyan bencil kişi, etrafındaki her şeyi ve herkesi kendi yararına kullanma çabası içine girerek çıkarıcı bir tutum sergiler.

‘Bencillik’ Arapçada “enâniyet” kelimesiyle ifade edilmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’in indiği dönemde Arap dilinde bu kelime günümüzdeki kullanımıyla bilinmediği için âyet ve hadislerde yer almamakta, ancak kişiyi enâniyetten uzaklaştırmaya yönelik tavsiyeler ve uyarılar âyet ve hadislerde oldukça geniş yer tutmaktadır. İnananların bir bütünün parçaları gibi birbirine kenetlenmiş olarak¹⁰ kardeşçe yaşamasını¹¹ öngören İslâm dini, yalnızca kendi hayatını düşünmek, çıkarlarının peşinde koşarak vurdum-duymaz davranmak, diğer canlı ve cansız varlıkların farkında olmamak gibi bencil tutumları kesinlikle tasvip etmemiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de, “*Nefisler kıskançlığa ve bencil tutkulara hazır (elverişli) kılınmıştır.*”¹² buyrulurken bencilliğin, insanın yaratılışından kaynaklandığı belirtilmiştir. Bununla birlikte Allah’a itaat edip, O’nun rızasını kazanmak için harcamada bulunan, nefsinin bencil tutkularından, hırslarından ve cimriliklerinden korunmuş kişinin kurtuluşa ereceği müjdelenerek¹³ bu kötü huydan korunmanın gereği vurgulanmıştır. Zira Hz. Peygamber, “*Bu canı bu tende tutan (Allah)a yemin ederim ki bir kişi hayır namına kendisi için istediğini, Müslüman kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz.*” sözüyle¹⁴ bencilliğin karşıtı olan diğerkâmlığın imanın bir göstergesi olduğunu ifade etmiştir.

Bencillik İslâm literatüründe daha çok kibir (büyüklenme), ucb (kendini beğenme), fahr (övünme), buhl (cimrilik) ve şuhh (pintilik) gibi kavramlarda ifadesini bulmaktadır. Zira bu özellikler bencilliğin hem sebebi hem de sonucudur. Bencil insan, dünyadaki en önemli varlığın kendisi olduğunu düşünür, dolayısıyla diğer insanlardan üstün olduğu hissine kapılır ve kalbi kibirle dolar. Engel olunmadığında bu kibir duygusu öylesine gelişir ki, tıpkı Firavun gibi,¹⁵ kendisini Allah’a muhtaç görmemeye ve hakkı yalanlamaya başlar.¹⁶ Hâlbuki Rabbi, zayıf tabiatlı olarak yaratılan insana,¹⁷ “*Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Çünkü sen yeri asla yaramazsın, boyca da dağlara asla erişemezsin.*”¹⁸ buyurarak âcizliğini idrak etmesi ve

⁹ Kasas, 28/81; MŞ31834 İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, Fedâil, 4.

¹⁰ B481 Buhârî, *Salât*, 88; M6585 Müslim, *Birr*, 65.

¹¹ B6065 Buhârî, *Edeb*, 57; M6526 Müslim, *Birr*, 23.

¹² Nisâ, 4/128.

¹³ Teğâbün, 64/16.

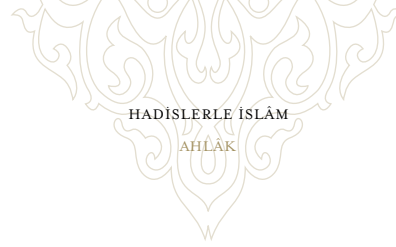
¹⁴ N5020 Nesâî, *İmân*, 19; HM13178 İbn Hanbel, *III*, 206.

¹⁵ Nâziât, 79/24.

¹⁶ Leyl, 92/8-9.

¹⁷ Nisâ, 4/28.

¹⁸ İsrâ, 17/37.

tevazu ile hareket etmesi gerektiğini bildirmiştir. Peygamber Efendimiz de kibri, “*hakki inkâr ve insanları tahkir*” olarak nitelendirmiş¹⁹ ve kalbinde zerre kadar kibir olan kimsenin cennete giremeyeceğini söylemiştir.²⁰ Nitekim bir defasında ashâbına şöyle hitap etmiştir: “*Size cennetlikleri bil-direyim mi? Her alçakgönüllü, zayıf kimsedir. Şayet o Allah adına yemin etse, Allah onu yemininde haklı çıkarır. Size cehennemlikleri haber vereyim mi? Kaba, bencil ve büyüklük taslayan herkes.*”²¹

Bencil insan paylaşmaya açık değildir. Elindekilerle yetinmez, hep daha fazlasını isteyerek hırsına yenik düşer, açgözlü ve tamahkâr biri olur. Şeytanın kendilerini fakirlikle korkuttuğu bencil kimseler,²² sahip olduklarını bir başkasıyla paylaşmak istemez, cimrileşir. Kendisinden daha mutlu, daha zengin, daha başarılı, daha sağlıklı birilerinin varlığına tahammül edemez hâle gelir, onlara sahip oldukları bu özellikleri nedeniyle kin gütmeye başlar. Kin ve nefretin hâkim olduğu bir kalpte ise güzel duygular, ahlâkî erdemler gelişmeye fırsat bulamaz. Allah Teâlâ, “*Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz.*”²³ buyurarak bu hususa dikkat çekmiş, Allah yolunda harcamak yerine mallarını kendine saklayıp biriktirenler için elem dolu bir azap olduğunu hatırlatmıştır.²⁴

“*İnsan dâbulunan huyların en kötüsü, aşırı cimrilik ve şiddetli korkaklıktır.*”²⁵ buyuran Peygamberimiz de ashâbına daima mallarını Allah’ın rızasını kazanma uğruna harcamayı, sadaka vermeyi²⁶ ve hediyeleşmeyi²⁷ öğütleyerek onları paylaşmaya, yardımlaşmaya ve böylece bencilce duygularını kontrol altına almaya teşvik etmiştir. Bencilliğin en önemli sonuçlarından biri olan cimriliğin geçmiş milletlerin helâkine sebep olduğunu, insanların birbirlerinin kanını dökmesine ve haramları helâl saymasına yol açtığını vurgulayan Resûlullah (sav), bu kötü tutumdan sakınılması gerektiğini belirtmiş²⁸ ve cimrilik yaparak biriktirilen malın insana fayda vermeyeceğini şu sözleriyle dile getirmiştir: “*Âdemoğlu ‘Malım, malım!’ der. Acaba ey âdemoğlu, malından yiyip tükettiğinden, giyip eskittiğinden ve sadaka verip (âhirette karşılığını almak üzere) önden gönderdiğinden başka sana ait olan bir şey var mı?*”²⁹

Bencillik hem bireysel hem de toplumsal açıdan büyük zararlara yol açabilecek tehlikeli bir hastalıktır. Nitekim sadece kendi menfaatlerini düşünerek hareket etmek, kişiyi yalnızlığa iter. Bu da başta bunalım olmak üzere bir dizi mânevî soruna yol açar. Böylece kendine iyilik yaptığını

¹⁹ M265 Müslim, İmân, 147.

²⁰ M267 Müslim, İmân, 149.

²¹ B6071 Buhârî, Edeb, 61;

M7187 Müslim, Cennet, 46.

²² Bakara, 2/268.

²³ Âl-i İmrân, 3/92.

²⁴ Tevbe, 9/34.

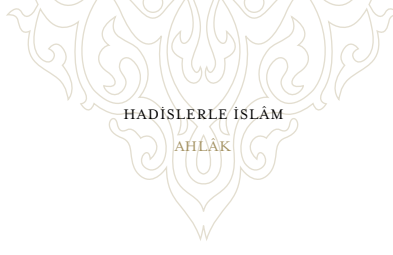
²⁵ D2511 Ebû Dâvûd, Cihâd, 21; HM8246 İbn Hanbel, II, 320.

²⁶ M2350 Müslim, Zekât, 68.

²⁷ MU1651 Muvatta’, Hüsnü’l-hulk, 4.

²⁸ M6576 Müslim, Birr, 56.

²⁹ M7420 Müslim, Zühd, 3.

zanneden bencil insan aslında kendi mutsuzluğunun sebebi olur. Bencil insanların toplum içinde giderek çoğalmaları ise bireylerin can, mal ve ırz güvenliğini tehlikeye sokar. Çünkü bencilce davranışlar insanlar arasında yardımlaşma, dayanışma ve iş birliğine engel olur; rekabet ve düşmanlık duygularını körükler. Böylece huzuru ve birliği günden güne bozulan toplum, bölünmeye hazır ve dış saldırılara açık hâle gelir.

Kendisinden başkasını düşünmeyen, bir arada bulunduğu herkesi ve her şeyi kendi yararına kullanan, her şeyi isteyen ama hiçbir şey vermeyen, açgözlü, cimri, tamahkâr ve bencil bireylerin bir arada huzurlu bir toplum oluşturması mümkün değildir. Ancak dünyayı ve içindeki nimetleri başka insanlarla paylaştığının farkına varan, kendi mutluluğunu hayatının yegâne amacı saymayan insanlar sağlıklı bir toplum oluşturabilirler. Dolayısıyla dinimiz bireyden topluma uzanan bir huzur ve denge ağı kurulabilmesi için bencilce davranışlardan uzak durulmasını istemiştir. Öyle ki çölde fazla suyu olduğu hâlde bu suyu kendisine saklayarak susamış bir yolcudan esirgeyen kimse, kıyamet günü Allah'ın kendisine bakmayacağı, konuşmayacağı ve temize çıkarmayacağı üç kişiden biri sayılmıştır.³⁰ Allah rızası için kendisinden bir şey istendiğinde vermeyen kişi, insanların en şerlisi olarak görülmüş;³¹ kul, kardeşinin yardımında oldukça Allah'ın da onun yardımında olacağı belirtilmiştir.³²

Sevgili Peygamberimiz insanları nefislerinin bencilliğinden sıyrılıp maddî ve mânevî anlamda yardımlaşmaya ve dayanışmaya çağırmıştır. Bir sefer sırasında etrafına bakınan bir adam gören Hz. Peygamber, “*Kimin yanında fazla binit varsa onu biniti olmayana versin. Kimin yanında fazla azık varsa onu azığı olmayana versin.*”³³ buyurmuş, bir defasında da, “*Biriniz (din) kardeşine danıştığı zaman, danışılan kimse ona (yararlı gördüğü) görüşünü belirtsin.*”³⁴ diyerek her anlamda bencilliğin önüne geçmeye çalışmıştır. Mescitte iki rekât namaz kıldıktan sonra, “Allah'ım bana ve Muhammed'e rahmet et, ikimizden başkasına merhamet etme!” diye dua eden bir bedevîye, “*Sen geniş olanı (rahmeti) daralttın.*”³⁵ diyen Allah Resûlü, bir gün de yapılması helâl olmayan şeyleri sıralarken, “... *Bir topluluğa imam olan kimse sadece kendisi için dua edip de onlara dua etmezlik yapmasın. Böyle yaptığı takdirde onlara ihanet etmiş olur.*”³⁶ buyurmuştur. Bir Müslüman'ın dua ederken dahi kendisiyle birlikte diğer insanları da düşünmesi gerektiğine göre gerek malı ve eşyası gibi maddî varlığı, gerekse akli, tecrübesi, bilgisi ve sevgisi gibi mânevî varlığı konusunda da bencilik yapmamalıdır.

³⁰ M297 Müslim, İmân, 173.

³¹ T1652 Tirmizî, Fedâilü'l-cihâd, 18; HM2116 İbn Hanbel, I, 236.

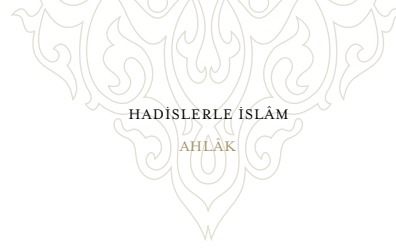
³² M6853 Müslim, Zikir, 38; D4946 Ebû Dâvûd, Edeb, 60.

³³ M4517 Müslim, Lukata, 18; D1663 Ebû Dâvûd, Zekât, 32.

³⁴ İM3747 İbn Mâce, Edeb, 37.

³⁵ D380 Ebû Dâvûd, Tahâret, 136; T147 Tirmizî, Tahâret, 112.

³⁶ D90 Ebû Dâvûd, Tahâret, 43.

Kur'ân-ı Kerîm'de, “Şüphesiz insan çok hırslı ve sabırsız olarak yaratılmıştır. Kendisine kötülük dokunduğu zaman sızlanır. Ona bir hayır dokunduğunda da eli sıkıdır.” buyrulmaktadır.³⁷ Kişinin doğasında var olan bu duygunun onu çepeçevre kuşatarak bir hastalık boyutuna ulaşmasını engellemeye çalışan İslâm, bir yandan kişiyi bencillığe sevk edecek davranış ve tutumları yasaklarken bir yandan da insanı çevresindeki her şeyden bir ölçüde sorumlu sosyal bir varlığa dönüştürmeyi hedefler. Peygamber Efendimiz, “Müminler, birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermeye, tıpkı bir organı rahatsızlandığında diğer organları da uykusuzluk ve yüksek ateşle bu acıyı paylaşan bir bedene benzer.”³⁸ sözüyle Müslüman'ın vurdumduymaz olamayacağını ifade etmiş ve “Hayır, hayır! Zalimin ellerini tutup onu hakka yöneltmedikçe olmaz!”³⁹ buyurmuştur. Kardeşinin kötü bir davranışını görünce bir defa ikaz ettikten sonra onu kendi hâline bırakan ve onunla samimiyete devam eden İsrâiloğulları'nın, kötülükten sakındırma görevini yerine getirmemeleri nedeniyle birbirlerine benzeyip gittiklerini bildiren Allah Resûlü şu âyetleri okumuştur: “İsrâiloğulları'ndan inkâr edenler, Dâvûd ve Meryem oğlu İsa diliyle lânetlendi. Bu, onların isyan etmeleri ve hadlerini aşıyor olmalarından ötürüydü. İşledikleri herhangi bir kötülükten birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Yapmakta oldukları ne kötüydü!”⁴⁰

Başkalarının iyiliğini ve mutluluğunu istemek, karşılık beklemeden birine yardım etmek, bir başkası için kendi menfaatlerinden vazgeçmek, kısacası özgeci bir karakter oluşturabilmek ancak bencillikten sıyrılmakla mümkündür. Bunun için insanlarla ilişkilerde muhatabı anlayarak, onun ihtiyaçlarını da gözeterek hareket etmek, “Onun yerinde ben olsam ne yapardım? Ne hissederdim?” diye düşünerek empati kurmak gerekir. İnsanın yapısında var olan bencilce duygular ancak bu şekilde dizginlenebilir.

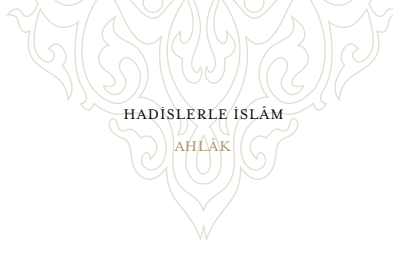
Bencillikinden sıyrılan insan, bunu fiillerine de yansıtır. Topluma yararlı olmak için karşılık beklemeden çalışır; sadece diğer insanlar için değil, hayvanıyla, bitkisiyle bütün kâinat için fedakârlık yapar. Herhangi bir davranışta bulunacağı zaman bundan başkalarının zarar görüp görmeyeceğini düşünerek adım atar. İnsanın hatadan arınmış olamayacağını bilerek hoşgörüyü hareket eder ve kâmil insan olmak için çabalar. Dünya hayatı elbet bir gün bitecektir; dolayısıyla sahip olduğu hiçbir şey sonsuza kadar insana ait değildir. Son nefesini verdiğinde beraberinde sadece yaptığı iyilikleri, yardım ve fedakârlıkları götürebilecek olan insanoğlu, “Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür

³⁷ Meâric, 70/19-21.

³⁸ M6586 Müslim, Birr, 66.

³⁹ T3048 Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 5; İM4006 İbn Mâce, Fiten, 20.

⁴⁰ T3048 Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 5; Mâide, 5/78-79.

beklemiyoruz.”⁴¹ diyen ihlâslı kullar arasına girmek için çabalamalı değil midir? Zira yalnızca Allah’ın hoşnutluğunu ve sevgisini kazanma arzusuyla elindeki nimetleri çevresindekilerle paylaşan bir insanın hatırında hep, “Kanaatkâr ol, o zaman insanların (Allah’a) en çok şükredeni olursun. Kendin için istediğin şeyi insanlar için de iste, o zaman mümin olursun.”⁴² şeklindeki nebevî öğüt vardır.

⁴¹ İnsân, 76/9.

⁴² İM4217 İbn Mâce, Zühd, 24.